

УДК 37:004

## Досвід створення дистанційного курсу «Методи дослідження залежностей»

*Олексій Олександрович СЕРДЮК*

Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна

E-mail: *serdyuk.alexey@gmail.com*

В доповіді представлено досвід створення дистанційного курсу «Методи дослідження залежностей». Курс розроблений для ознайомлення з широким спектром методів, що застосовуються в сфері дослідження адиктивної поведінки. Він знайомить з проблемами етичного проведення досліджень, дизайном кількісних та якісних досліджень, інструментами та показниками вимірювання, методами побудови вибірки, основними процедурами збору та аналізу даних.

*Ключові слова:* методи дослідження залежностей; дистанційний курс; залежність; адиктивна поведінка

Проблема досліджень залежної поведінки є мультидисциплінарною. Внаслідок цього виникає ряд ускладнень методологічного характеру, що полягають у вузькодисциплінарному фокусі багатьох досліджень залежної поведінки. Додатковою є проблема інтеграції Українського науково-дослідницького простору у світовий, яка потребує використання саме світових методологічних та методичних підходів. Одним з найпотужніших сучасних інструментів для навчання є так звані масові відкриті онлайн-курси (Massive open online course — MOOC), які дозволяють пройти навчання за будь якою тематикою дистанційно.

З іншого боку проблемною ситуацією для сучасної науки є недостатнє використання емпіричних методів, що зумовлено низьким рівнем (або взагалі відсутністю) викладання математичних дисциплін. Особливо це стосується соціальних та поведінкових наук, в яких необхідно втілювати так звану «доказову практику», піонером якої є зараз медична галузь, зокрема психіатрія, до якої, головним чином, і відноситься лікування алкогольної залежності.

Слід зазначити, що проблема алкогольної залежності, як і інших хімічних залежностей, є комплексною біопсихосоціальною проблемою. Внаслідок цього нею займаються не тільки фахівці медичної галузі, а ще й юристи, правоохоронці, психологи та соціологи. У разі здійснення дослідницької діяльності усім цим фахівцям потрібно володіти прийнятим у світі методичним та методологічним апаратом дослідження залежної поведінки.

З огляду на це, авторами Олексієм Сердюком (Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна) та Віктором Бурлакою (Університет Міссісіпі, Сполучені Штати Америки, Доктор філософії (PhD) з соціальної роботи та психології) було створено вступний курс «Методи дослідження залежностей» (Introduction to research methods in substance use and abuse). Курс був розроблений для ознайомлення з широким спектром методів, що застосовуються в сфері дослідження адиктивної поведінки. Він знайомить з проблемами етичного проведення досліджень, дизайном кількісних та якісних досліджень, інструментами та показниками вимірювання, методами побудови вибірки, основними процедурами збору та аналізу даних.

Курс розміщено на безкоштовній платформі Moodle, на сервері дистанційного навчання Харківського національного університету внутрішніх справ за посиланням [3]. Доступ до цього курсу вільний, за гостьовим входом, курс розміщено у розділі «Авторські курси викладачів ХНУВС» (треба погодитись з умовами користування сервісом).

Курс «Методи дослідження залежностей» зосереджений на поведінкових та соціальних методах та викладений двома мовами: українською та англійською. Цей курс створено в рамках Українсько-Американського проекту «Capacity building for lifespan focused substance use disorder research in Ukraine» в рамках Програми сприяння розвитку інфраструктури досліджень залежності за фінансової підтримки Національно Інституту Здоров'я (НИН), Міжнародного Центру Фогерті (FIC), Національного Інституту Зловживання Наркотиками (NIDA), Національного Інституту Зловживання Алкоголем та Алкоголізму (NIAAA). Адміністрування цієї програми здійснюється Центром Дослідження Залежностей Університету Мічигану (UMARC).

Курс складається з п'яти модулів та фінального Проекту дослідження.

**Модуль 1.** Етика та дизайн дослідження (Ethics and research design) включає в себе ознайомлення з питаннями: 1) Дослідницька етика (Інформована згода та дозвіл; Експертні ради організацій (IRB) та комісії з етики; Приватність, Анонімність та Конфіденційність); 2) Дизайн дослідження; 3) Кількісні та якісні методи.

**Модуль 2.** Вимірювання (Measurement) включає в себе ознайомлення з питаннями:

1. Показники вимірювання (Рівні вимірювання, Валідність, Надійність, Помилки у вимірюванні);
2. Інструменти вимірювання (Стандартизовані інструменти, Щоденники та журнали).

**Модуль 3.** Вибірка (Sampling) включає в себе ознайомлення з наступними питаннями:

1. Обґрунтування вибіркової сукупності (Невірогіднісна (не випадкова) вибірка, Доступна або стихійна вибірка, Цільова (спрямована) вибірка, Вибірка «Снігова куля», Квотна вибірка, Вірогіднісна (випадкова) вибірка, Проста випадкова вибірка, Систематична випадкова вибірка, Стратифікована випадкова вибірка, Кластерна вибірка);
2. Вибірка в якісних дослідженнях;
3. Визначення розміру вибірки.

**Модуль 4.** Збір даних (Collecting Data) включає в себе ознайомлення з питаннями:

1. Методи збирання кількісних даних (Опитування (анкетування, інтерв'ю віч-на-віч, поштове, телефонне та інтернет-опитування), Спостереження (структуроване спостереження), Аналіз документів або контент-аналіз, Вторинні дані (Статистична звітність та раніше проведені дослідження);
2. Методи збирання якісних даних (Індивідуальні наративні інтерв'ю, Метод Фокус-груп (сфокусовані групові інтерв'ю), Неструктуровані спостереження, Існуючі записи або Історичні (ретроспективні) дані);
3. Введення даних до комп'ютера (Організація файлу даних, Управління даними).

**Модуль 5.** Аналіз даних (Analyzing Data) включає в себе ознайомлення з питаннями:

1. Аналіз кількісних даних (Описова статистика, Статистичні висновки);

2. Аналіз якісних даних;
3. Звітування та публікація результатів дослідження.

Проект дослідження (Research Proposal) складається мінімум з 8 і максимум з 14 сторінок (включаючи титульну сторінку), оформлюється за стандартом Американської Психологічної Асоціації (АРА), докладно описаним у розділі «5.3. Звітування та публікація результатів дослідження». Проект дослідження має включати наступні структурні елементи: Обкладинка (якщо є); Вступ, у якому чітко визначена проблема дослідження або «проблемна ситуація»; Огляд літератури — стисле викладення того, що вже відомо про цю тему, і обґрунтування необхідності подальшого вивчення цієї проблеми; Дослідницькі питання. У вітчизняній науковій традиції дослідницькі питання подаються у форматі мети, яка обґрунтована проблемою дослідження, та завдань, що співпадають з дослідницькими питаннями; Дизайн дослідження, обґрунтування методів, обраних для вирішення дослідницьких питань; План дослідження (календарний план проведення дослідження, тривалість етапів); Бюджет; Список використаних джерел.

Загальна оцінка складається з 2х компонентів:

1. Оцінювання за результатами тестування наприкінці кожної теми. Тестування складає 50% загальної оцінки (5 тем = 50 балів).
2. Наприкінці курсу обов'язковим є написання Проекту дослідження (Research Proposal), який оцінюється шляхом взаємного оцінювання учасників. Проект дослідження складає 50% загальної оцінки (50 балів). Максимальна загальна кількість балів за усім курсом = 100 балів.

Ми пропонуємо два базових посібника для цього курсу. Першим є посібник «Дослідження з етіології, профілактики та лікування хімічних залежностей: конспекти основних статей» [1], у якому міститься опис основних методів та інструментів, що використовуються в сфері дослідження залежності. Цей посібник містить скорочені версії наукових статей, в яких представлені результати найбільш авторитетних досліджень різних аспектів залежності. Наукові статті, наведені в посібнику, є зразком дизайну, аналізу і презентації результатів дослідження в сфері етіології, профілактики та лікування хімічних залежностей.

Як базовий посібник по аналізу даних у рамках цього курсу ми рекомендуємо [2]. У ньому крок за кроком описано усі процедури

аналізу даних у програмі SPSS та надано ілюстративні приклади. Цей посібник написано для дослідників з початковим рівнем знайомства з процедурами комп'ютерного аналізу даних. Тому він підійде для користувачів з будь-яким базовим досвідом. SPSS або IBM SPSS Statistics (аббревіатура від англ. «Statistical Package for the Social Sciences», «статистичний пакет для соціальних наук») — комп'ютерна програма для статистичної обробки даних, яка має російськомовний інтерфейс. Внаслідок цього вона завоювала ринок на пострадянському просторі і найчастіше використовується вітчизняними дослідниками на що ми і зробили акцент в цьому курсі.

Наприкінці слід відмітити, що використання курсу в цілому або запропонованих в ньому матеріалів, на нашу думку, повинно суттєво полегшити практичним працівникам старт їх дослідницької кар'єри, або розуміння сучасних наукових знахідок у сфері дослідження залежностей, що публікуються у світовій науковій літературі.

- [1] Дослідження з етіології, профілактики та лікування хімічних залежностей: конспекти основних статей. Частина 1. посібник / Кол. авт.; За заг. ред. доцента О.О.Сердюка та В.В.Бурлаки. — Харків: Діса плюс, 2015. — 478 с.
- [2] Наследов А. IBM SPSS Statistics 20 и AMOS: профессиональный статистический анализ данных. — СПб.: Питер, 2013. — 416 с.
- [3] Сердюк О., Бурлака В. Дистанційний курс «Методи дослідження залежностей» [Електронний ресурс] / О.О.Сердюк. — 2017. — Режим доступу: <http://d-learn.in.ua/moodle/course/view.php?id=162>

## Опыт создания дистанционного курса «Методы исследования зависимостей»

*Алексей Александрович СЕРДЮК*

Харьковский национальный университет внутренних дел, Украина

В докладе представлен опыт создания дистанционного курса «Методы исследования зависимостей». Курс разработан для ознакомления с широким спектром методов, применяемых в сфере исследования аддиктивного поведения. Он знакомит с проблемами этического проведения исследований, дизайном количественных и качественных исследований, инструментами и показателями измерения, методами построения выборки, основными процедурами сбора и анализа данных.

*Ключевые слова:* методы исследования зависимостей; дистанционный курс, зависимость; аддиктивное поведение

## **Experience of creating a distance course “Introduction to research methods in substance use and abuse”**

*Oleksii O. SERDIUK*

Kharkiv National University of Internal Affairs, Ukraine

The thesis presents the experience of creating a distance course “Introduction to research methods in substance use and abuse”. The course is designed to familiarize with a wide range of methods used in the research of addictive behavior. The problems of ethical research, the design of quantitative and qualitative research, tools and indicators of measurement, sampling methods, and basic data collection and analysis procedures are presented in this course.

*Key words:* methods of addiction research; distance course; MOOC; addiction; addictive behavior